

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
AUKŠTŲJŲ STUDIJŲ FAKULTETAS
TEKSTILĖS KATEDRA

Aušra Bernotė
SAKRALINĖ LĖLĖ
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Prof. doc. Eglė Ganda Bogdaniienė
Konsultantė:
Dokt. Miglė Lebednykaitė

VILNIUS 2013

TURINYS

IVADAS.....	3
1. RELIGINĖS LĖLĖS SAMPRATA.....	7
1.1 Apeiginių-religinių lėlių samprata.....	7
1.2 Lietuviška <i>More</i>	9
1.3 Afrikietiška <i>Vudu</i> lėlė.....	12
1.4 Amerikos <i>Kachina</i> lėlė.....	16
1.5. <i>Morės</i> , <i>Vudu</i> , <i>Kachina</i> lyginamoji analizė.....	20
2. ŠIUOLAIKINIŲ MENININKŲ KURIAMA „LĖLĖ“.....	22
2.1 Šiuolaikinės „lėlės“- kūrinio samprata.....	22
2.2 Menininkų kūrybos analizė.....	22
3. TIRIAMOJO IR MENINIO PROJEKTO RYŠYS.....	27
IŠVADOS.....	28
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	30
PRIEDAI.....	31
INTERVIU KLAUSIMYNAS.....	31

Ivadas

Magistro baigiamojo darbo tema – apeiginės lėlės naudojimas magijoje, religiniuose ritualuose pasaulyje. Šiame darbe surinktą informaciją naudojama kaip atrama kūrybinio darbo idėjai įgyvendinti (objektas – lėlė). Rašto darbe apžvelgiama apeiginių lėlių gamyba, medžiagiškumas, panaudojimas pasaulio kontekste.

„Lėlė“ buvo ne vien kaip žmogaus modelis religinių apeigų metu, bet ir vaikų žaislas. Domėtasi lėlių reikšme, dekorų detalėmis bei atlikimo technikomis skirtingose kultūrose: Afrikoje – Vudu, Amerikoje – Kachina ir Lietuvoje – *Morė*.

Šiandien lėlė yra tapusi daugiau pramogos ar žaidimo įrankiu. Primiršta jos pirmąją ritualinę reikšmę, tačiau pati lėlė kaip objektas, vis dar naudojama sušiuolaikintų apeigų metu. Gilinamasi kokias lėles naudojo tam tikroms apeigoms atlikti. Ši tema pasirinkta neatsitiktinai, kadangi praktiniame darbe kuriamos „lėlės“ kaip žmogaus „išnaros“, kurios bus pateiktos pasikeitusioms asmeninėms vertybėms išreikšti. Todėl sukaupta informacija pagelbės meniniam darbui. Rašto darbe domimasi apeiginėmis lėlėmis, tradicijomis jas kuriant, jų panaudojimu, funkcionalumu, medžiagiškumu.

Pagrindinė tiriamojo darbo problema yra tai, kad nėra ištirta kokią poveikį sakraliniam objektui turi medžiagiškumas, šiuo atveju – sakralinei lėlei. Ar jos medžiagiškumas turi įtakos atliekamai funkcijai.

Ši problema svarbi kūrėjams, žmonėms giliau besidomintiems kultūra ir tradicijomis.

Surinkta informacija padės tiksliai pasirinkti medžiagas kūrybiniam meninio projekto įgyvendinimui. Todėl svarbu išanalizuoti ir palyginti sakralinių lėlių medžiagiškumo svarbą jų funkcijai, išsiaiškinti šiuolaikinių menininkų, kuriančių „lėles“, nuomonę apie medžiagiškumo svarbą jų kūrybai.

Rašto darbe analizuojamos šios lėlės: Afrikos – Vudu, Amerikos – Kachina, Lietuvos – *Morė*. Lėlės pasirinktos vadovaujantis šiais aspektais: atspindi skirtingas kultūras, yra svarbios minėtų kontinentų religiniame kontekste, panašios medžiagiškumu, artimos gamybos procesais. Tai leidžia jas tarpusavyje lyginti bei analizuoti.

Temos aktualumas

Didėjant gyvenimo tempui visuomenė vis labiau tampa vartotojiška. Vis mažėja tradicijų svarba ir įtaka, nuvertinami ne tik daiktai, bet ir pats žmogus. Žmonės susikuria tik sau priimtina vertybių komplektą, kuriuo vadovaujasi gyvenime, įtraukdami ne tik teigiamas, bet ir neigiamas

vertybes. Mūsų visuomenė pamažu praranda moralę ir tampa vartotojiška, sumaterialėjusi, net antihumaniška.

Teoriniame darbe siekiama išnagrinėti lėlių kilmę, paskirtį, ir šią informaciją panaudoti kūrybinio darbo procese. Atliktas tyrimas padės atskleisti šiuolaikinės visuomenės vertybių pasikeitimą patogesnio gyvenimo beiėškant. Sumenkėjus apeigų, magijos reikėmei žmonės nejučia patys tampa „lėlėmis“ įsisukę į vartojimo ratą.

Darbo objektas

Lėlės medžiagiškumas bei jo svarba tiesioginei „lėlės“ funkcijai, jos paskirčiai. Tiriamajame darbe „lėle“ vadinamas žmogaus kūno formas atkartojantis objektas, menininkų kūryboje tarnaujantis kaip saviraiėkos priemonė.

Darbo hipotezė

Lėlės medžiagiškumas neatsiejamas nuo jos funkcionalumo.

Tikslas

Atlikus literatūros šaltinių analizę ir susipažinus su sakralinės lėlės samprata ir kūrimo ypatumais išgryninti praktinio darbo idėją, tinkamai pasirinkti medžiagas darbo sumanymo įgyvendinimui. Palyginti šiuolaikinių menininkų, kuriančių „lėles“, požiūrį į „lėlę“ kaip į išraiėkos objektą, medžiagiškumo reikėmę idėjos įgyvendinimui.

Uždaviniai

- Apžvelgti ir išsiaiėskinti sakralinių lėlių kilmę, raidą.
- Iširti, kokios medžiagos ir technikos buvo naudotos sakralinių lėlių gamybai.
- Palyginti sakralines lėles: Amerikos Kachiną, Afrikos Vudu, Lietuvos Morę.
- Išnagrinėti šiuolaikinių Lietuvos menininkų kuriamų „lėlių“ medžiagiškumo svarbą.

Darbo struktūra

Tiriamąjį darbą sudaro šios dalys: įvadas, kuriame nagrinėjamas temos aktualumas, išgryninamas tiriamojo darbo objektas, keliami tikslai bei uždaviniai, supažindinimas su darbo struktūra bei darbo metodika, surinktos literatūros apžvalgos pateikimas. Trumpai papasakojama kas įkvėpė išsamiau pasidomėti sakraline lėle.

Rašto darbo dėstymas: pirmojoje darbo dalyje nagrinėjamas religinių lėlių istorinis bei religinis kontekstai, reikšmė pasirinktoms kultūroms, apžvelgiama lėlės medžiagiškumo svarba jos funkcijai.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamas šiuolaikinių menininkų požiūris į kuriamą „lėlę“, jos reikšmė šiuolaikiniame mene.

Trečiojoje darbo dalyje, remiantis apklaustų autorių kūryba bei išanalizuotais literatūros šaltiniais, kalbama apie teorinio bei meninio projekto tarpusavio ryšį.

Darbo pabaigoje pateikiamos darbą apibendrinančios išvados, literatūros sąrašas, iliustracijos.

Darbo metodika

Magistriniame tiriamajame darbe renkama ir rūšiuojama teorinė ir vaizdinė medžiaga. Naudojamas aprašomasis analitinis metodas, renkami faktai ir gilinamasi į objekto sandarą. Lyginamasis metodas leidžia papildyti analizę, sugretinti skirtingų kultūrų „lėles“. Interviu metodas, naudojamas kaip priemonė iškeltai hipotezei patvirtinti arba paneigti. Naudojamas kryptingasis interviu – ypatingas dėmesys skiriamas subjektyviems respondento atsakymams apie jam žinomą situaciją (šiuo atveju asmeninę kūrybą), iš gautų atsakymų sprendžiama ar pasitvirtino iškelta hipotezė.

Literatūros apžvalga

Tiriamajame darbe buvo naudojami šie šaltiniai: knygos, internetiniai ištekliai, archyvinės iliustracijos, menininkų interviu.

Nagrinėjant Morę buvo remtasi Pranės Dundulienės literatūros šaltiniais, kaip vienos iš svarbiausių etnografių Lietuvoje.

Sunkiau informaciją buvo rasti apie Vudu lėles, autentiškų šaltinių itin trūksta. Pavyko aptikti keletą straipsnių bei fotografijų iš muziejų archyvų.

Daugiausiai informacijos pavyko rasti apie Amerikos Kachina lėles, apeigas, funkcijas, medžiagiškumą. Dėl tradicijų gajumo yra išlikę nemažai šaltinių.

Tema apie sakralinių lėlių medžiagiškumą mažai nagrinėta, informacijos lietuvių kalba labai trūksta.

1. RELIGINĖS LĖLĖS SAMPRATA

Šiame skyriuje kalbama apie religinių lėlių rūšis, priskiriamas tam tikriems kontinentams. Kiekviena jų atskirai analizuojama, apžvelgiamas funkcionalumas. Sisteminama informacija siekiant išsiaiškinti medžiagiškumo svarbą jų funkcionalumui. Poskyriuose išnagrinėjamos visos trys pasirinktų lėlių rūšys.

Pirmajame poskyryje apžvelgiama apeiginės lėlės samprata, pateikiamas lėlės apibrėžimas. Trumpai supažindinama su lėlės istorija (seniausios datuojamos lėlės), funkcija, panaudojimu religiniuose ritualuose pasaulio kontekste.

Antrame poskyryje nagrinėjamas Lietuviškas stabas – Morė. Pateikiama antropomorfinės būtybės apibrėžimas, vardai skirtinguose regionuose. Užgavėnių šventės vaidmuo kaimo gyvenime. Morės stabo paskirtis, medžiagiškumas, ją lydintys papročiai, tradicijos.

Trečiajame poskyryje kalbama apie Vudu religiją, jos ištakas, apeigas. Aiškinamasi kokią funkciją atlieka Vudu lėlė, kaip ji gaminama, panaudojama.

Ketvirtajame skyriuje nagrinėjama Šiaurės Amerikos Kachina lėlė. Pateikiamas jos apibrėžimas, siekiama išsiaiškinti, kokį vaidmenį, funkciją ji atlieka ritualinių apeigų metu. Susisteminama surinkta medžiaga apie Kachina lėlę gamybos ypatumus. Pabaigoje pateikiamas trumpas poskyrio apibendrinimas.

1.1. Apeiginės lėlės samprata

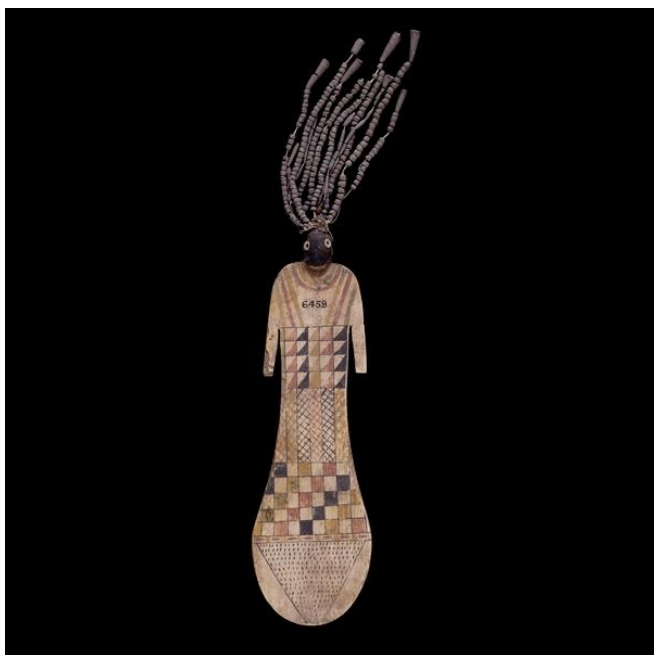
Lėlei nuo seno priskiriamos dvi pagrindinės funkcijos: religinė-apeiginė bei žaidimo. Nėra nubrėžtos aiškos ribos tarp ritualinės lėlės ir lėlės-žaislo. Kai kuriose kultūrose tos pačios figūrėlės naudojamos abiem paskirtims. Šiame darbe dėmesys skiriamas apeiginėms-religinėms lėlėms.

Apeiginės lėlės tradiciškai buvo naudojamos maginių, religinių ritualų metu visame pasaulyje. Lėlė vaizduodavo tam tikrą asmenį, kuriam skiriamas užkalbėjimas. Metafiziškai tikėta, kad viskas, kas yra daroma lėlei, tiesiogiai veikia asmenį, į kurį nukreipiami tiek baltosios, tiek juodosios magijos kerai. Tokiu būdu buvo siunčiami užkeikimai, ligos, nelaimės arba siekiama pelnyti meilę, finansinę gerovę, sveikatą. Dar vienas svarbus lėlės vaidmuo – įvairių stichijų bei reiškinių valdymas (vaisingumas, derlingumas). Buvo tikima, kad lėlių magija yra labai galinga.¹

Apeiginių lėlių pėdsakų aptinkama visame pasaulyje: Afrikos žemyne, Australijoje, Babilone, Anglijoje, Graikijoje, Indijoje, Amerikos čiabuvių kultūroje, Peru, Romoje bei Škotijoje.

¹ Poppet Construction, History / Lynn and Patti. Prieiga per internetą: www.witches-tutorial.com/spells/poppet.html žiūrėta

Seniausiomis datuojamos *Paddle* lėlės, rastos Senovės Egipte 2000 metų prieš mūsų erą. Tai medinės žmogaus pavidalo figūrėlės, randamos turtingų šeimų vaikų kapuose.

1 iliustracija. Paddle lėlė

1100 metų prieš Kristų Egipte Faraono Ramsio III priešai naudojo vaškinį atvaizdą, siekdami paskubinti valdovo mirtį.²

Ankstyvosios lėlės buvo gaminamos iš gamtinių bei augalinių medžiagų naudojamų buityje, lengvai gaunamų tuometinėmis gyvenimo sąlygomis: molio, akmenų, medžio, kaulo, odos, vaško ir t. t.³

Religinės lėlės bėgant šimtmečiams įgavo daugiau neigiamą atspalvį, nes labiausiai žinoma juodojoje magijoje naudojama Vudu lėlė.

Religinių apeigų metu lėlė naudojama kaip tam tikro žmogaus atitikmuo, dvasių įsikūnijimo objektas, sezoniškumo kaitos simbolis, edukacinė priemonė, kultūrinio paveldo dalis. Šios funkcijos būdingos daugumai kultūrų, tačiau ypatingas dėmesys skiriamas Afrikos gentims, Amerikos čia buvusiems bei Europos kultūrai. Šie regionai pasirinkti dėl keleto priežasčių: Afrikos ir Amerikos kultūros pasirinktos dėl ypatingai svarbaus lėlės vaidmens religinių ritualų metu. Lėlė Lietuvos kontekste pasirinkta kaip opozicija anksčiau minėtoms kultūroms. Taip pat pasirinkimui įtakos turėjo lėlių gamybos procesų, tekstiliškumo panašumai ir skirtumai.

² Poppet Construction, History / Lynn and Patti. Prieiga per internetą: www.witches-tutorial.com/spells/poppet.html žiūrėta

³ В.Н. Басилов, Избранники духов. Издательство политической литературы, 1984. Р. 207.

1.2. Lietuviškalėlė Morė

Morė – tai, antropomorfinė iškamša, kadaise vadinta įvairiai: Žemaitijoje – More, Kotre, Sore, Šiuore, rečiau – Barbora, Magde; vidurio Lietuvoje – Čiučele, Boba, Diedeliu, Pelenų Diedu; Šiaurės ir Šiaurės Rytų Lietuvoje – Gavėnu. Pastaruoju metu, per etnografinės šventės Užgavėnių pamėklės deginimo papročiu išplitus visoje Lietuvoje, įsigaliojo žemaitiškas jos vardas Morė.

2 iliustracija. Morė

Morė – žiemos dvasia, kuri nebūtinai deginama – ji gali būti skandinama, išvaroma iš kaimo. Jos analogas Aukštaitijoje – Gavėnas, kuris būdavo vežiojamas po visą kaimą rogutėmis, o po to nustumiamas nuo kalniuko arba įkišamas į eketę.

Anot Vaižganto Gavėno karkasas buvo gaminamas iš kryžmai surištų pagalių, kurie buvo apsukami šiaudais. Lėlė buvo rengiama senais nebenaudojamais drabužiais, rišama senomis virvėmis. Visi Gavėno aprėdams skirti daiktai turėjo būti be jokios vertės, nes jie būdavo sudeginami ar paskandinami. Ant rankų rišami spragilai, ant galvos dedama kepurė, veidas – bjauri kaukė. Kada lėlė buvo vežama per kaimą, spragilai judėdavo sudarydami agresyvaus ir pikto Gavėno įvaizdį.⁴

Šventė senovės lietuviams buvo ypatingų pasaulio ir gamtos rėdos bei žmogaus gyvenimo įvykių pažymėjimas vienokiu ar kitokiu būdu.⁵ Sunku atsieti, kas yra krikščioniška, o kas priklauso mūsų protėvių kultūrai. Juolab, kad krikščionybės apeigynas ir ritualai susiformavę

⁴ Jonas Vaiškūnas, *Ką iš tikrųjų įkūnija Užgavėnių Morė?*, Kauno diena, 2012. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/ka-i-tikruju-ikunija-uzgaveniu-more-409531>

⁵ Aleksandras Žarskus, *Pavasario virsmas Užgavėnės. Gavėnia*, Straipsniai.lt, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.baltuatlantida.lt/index.php/sventes-ir-papročiai>

indoeuropietiškoje kultūroje, nebuvo svetimi baltams.⁶ Manoma, kad baltams ir slavams būdingo pavasario-vasaros kalendorinių apeigų metu sunaikinamos būtybės vaizdinio ir jos vardo su šaknimi mor-, mar- ištakos yra bendros – indoeuropietiškos. Pavyzdžiui, senovės indų sanskrito arba pali kalbos žodis māra reiškia „žudantis“, „naikinantis“. Budizmo mitologijoje taip vadinama dievybė įsmeiginanti blogį ir visa, kas veda į mirtį gyvas būtybes. Slavų mitologijoje taip pat žinoma mitinė būtybė kenkėja – mora, marena, marucha, kikimora... Lietuviškose sakmėse morėmis vadintos laumės. Aukštaitijoje Morės vietoje pasitelkiamas Gavėnas, Kanapinis, Lašininis.

Buvo manoma, kad žiemos metu kartu su derliumi žmonių sodybose glaudžiasi protėvių dvasios, o pavasarį jos vėl turi išeiti į laukus, kad būtų geras derlius. Todėl pasirodžius pirmiesiems pavasario požymiams būdavo su protėviais, įgavusiais personifikuotas kaukių išraiškas, atsisveikinama, paskutinį kartą su jomis pasivaišinama ir pasilinksminama.

Užgavėnių šventei žmonės ruošdavosi iš anksto, viena iš svarbiausių agrarinės šventės apeigų dalių yra maskavimasis persirengiant žvėrimis, gyvuliais, nepažįstamais žmonėmis, demonais ir kt. Neabejotina, kad šie apeiginiai papročiai siekia senus pirmykštės bendruomenės santvarkos laikus. Tikėtina, kad dalis apeigų susiformavo kai žmonės vertėsi medžiokle ir rankiojimu. Tačiau žiemos išvaymo švenčių apeigos veikiamos žemdirbystės.⁷ Buvo gaminami kostiumai, kaukės, stengtasi būti neatpažįstamais ir kuo juokingesniais. Kaukes gaminosi iš medžio, kailio, odos, vėlesniais laikais ir iš popieriaus. Jos vaizduodavo buitį, kaimo kasdienybę, dažniausiai kaukės turėdavo seno, negražaus žmogaus pavidalą, tačiau kokios bebūtų baisios – visos jos šypsosi.

Pagal veikėjus persirengėlių kaukės skirstomos į dvi grupes: vienose pavaizduoti žmonių, o kitose – gyvulių bruožai. Ypač dažni buvo „žydai“, „čigonai“, „vengrai“, „arkliai“, „ožiai“, „gervės“, „velniai“, „raganos“, „giltinės“, „ubagai“. Būtinai Užgavėnių eitynių dalyviai – Morė, Lašininis su Kanapiniu arba Gavėnas.⁸

⁶ Jonas Vaiškūnas, *Ką iš tikrųjų įkūnija Užgavėnių Morė?*, Kauno diena, 2012. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/ka-i-tikruju-ikunija-uzgaveniu-more-409531>

⁷ Dundulienė Pranė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius, 1991.

⁸ Jonas Vaiškūnas, *Ką iš tikrųjų įkūnija Užgavėnių Morė?*, Kauno diena, 2012. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/ka-i-tikruju-ikunija-uzgaveniu-more-409531>

3 iliustracija. Užgavėnės

Manoma, kad šventinės kaukės, dainos, apeiginiai judesiai ir veiksmai buvo nukreipti į gamtos galių žadinimą.

Taip humoro forma pašiepiama tai, kas netoleruotina kaimo bendruomenėje kaip nukrypimas nuo normos – senbernystė ir senmergystė, taip norėta apsaugoti žemę motiną nuo nevaisingumo. Lygiai tokia pati žydelių paskirtis, kurie esą nori pirkti jau „prinokusias“ merginas. Pavasaris siejamas su derlingumu, šventės metu jaunuoliai buvo skatinami kurti šeimas, susituokę – gimdyti vaikus. Vyresnieji Gavėno lėle bauginavo vaikus, kad šie laikytųsi pasninko arba kaip tik paskatindavo skanėstais.

Bet svarbiausia yra išvartyti įkyrėjusią, atsibodusią, piktąją žiemos dvasią – Morę.

Vladimiras Propas Užgavėnių stabus linkęs laikyti augalijos jėgos inkarnacija. Stabų vežiojimą ir žudymą jis priskiria prie pačių archajiškiausių agrarinių religinių apeigų.

Džeimsas Džordžas Freizeris stabų vežiojimą ir žudymą sieja su mirstančia ir prisikeliančia augalijos dievybe, kurios mirtis (žudymas) buvo siejama su gamtos mirtimi, o prisikėlimas – su žemės atgimimu ir sužydėjimu. Augalijos dievus sudegindavo, paskandindavo arba sudraskydavo, esą, to nepadarius, įsiviešpatausianti amžina žiema. Dievus žudė tikėdami, kad jie prisikelsią tobulesni. Žudymas buvo ritualinis, pilnas magijos veiksmų.⁹

⁹ Pranė Dundulienė, *Senovės lietuvių mitologija ir religija*, Vilnius, 2007.

Manoma, kad patys seniausi stabai buvę moteriškos lyties ir savo kilme greičiausiai jie siekia kaplinės žemdirbystės laikus, kai didesnę vaidmenį vaidino moterys.

Užgavėnių metu ant dviračio vežimo ar rogėmis pakinkytomis jaučiais buvo nuo trobos prie trobos vežiamas moters stabas, jį turėjo eglėšakių vainiką ant galvos, o rankoje – spragilą. Vežamą stabą dažnai lydėdavo persirengėliai.

Morė su spragilais rankose, galva iš senos sėtuvės, plaukai – arklio karčių, apsiausta senais kailiniais arba margomis pakulinėmis paklodėmis. Morę pritaisydavo ant rogių pavažos, sujungtos su ratu, padarytu taip, kad važiuojant jis galėtų suktis. Prie tekinio pritaisydavo kryžmą pagalį, kurį apvyniodavo šiaudais, padarydavo morės liemenį, galvą ir rankas. Apvilkdavo drabužiais, aprišdavo skarele. Prie vienos rankos pritvirtindavo šluotą, greičiausiai žiemos iššlavimo ir švaros simbolį, prie kitos – spragilą, turbūt praėjusių metų ūkio darbų užbaigimo simbolį. Vežama morė judėjo, mataravo šluota ir spragilu, stengdamasi, kam nors suduoti. Baigę apeigas Morę nuveždavo kaimo galan, ten paskandindavo arba sudegindavo.¹⁰

Apibendrinant galima pasakyti, kad mūsų protėviai stabų pavidalu garbino įsmeintos žiemos ir pavasario atvaizdus. Religinių apeigų metu stabo sunaikinimas buvo siejamas su tam tikro gyvenimo etapo bei metų ciklo pabaiga. Galima teigti, kad Morės stabas neturėjo išliekamosios vertės, nes buvo gaminama tam, kad būtų sunaikinta ritualų metu. Pasibaigus nevaisingam žiemos sezonui, pavasaris buvo pasitinkamas derlingumą simbolizuojančiomis apeigomis, žaidimais, teatralizuotais persirengėlių vaidinimais.

1.3. Afrikietiška Vudu lėlė

Žodis „Vudu“ (Voodoo“, „Wudu“, „Voudou“) kilęs iš vakarų Afrikos egiptietiškos kalbos ir reiškia globojančią dvasią. Vudu kultas – tai Vakarų Afrikos religijų samplaika, Ameriką ir Karibų salas pasiekusi per atvežtinius vergus.¹¹

Spėjama, kad Vudu religija atsirado prieš 6 000 metų Afrikoje. Ypatingai suklestėjo kolonijiniu laikotarpiu, kada vergai iš Afrikos buvo tremiami į Haitį ir Atlanto vandenyno salas. Afrikiečiai buvo priverstinai krikštijami, verčiami eiti į krikščioniškas bažnyčias, tačiau savo religijos neišsižadėjo ir garbino savo Dievus slapta.¹²

¹⁰Pranė Dundulienė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius, 1991.

¹¹Philip Wilkinson, *Ilustruotas mitologijos žodynas: Dievai, deivės ir herojai iš viso pasaulio* Vilnius: Alma littera, 1999.

¹²Denise Alvarado, *The Voodoo Doll Spellbook*, Planet Voodoo, 2010;

Denise Alvarado, *The Voodoo Hoodoo Spellbook*, Weiser Books, England, 2011

1884 metais išleistoje knygoje „Haiti or the Black Republic“ autorius teigė, kad Vudu religija yra juodoji religija, reikalaujanti žmonių aukų, siejama su kanibalizmu bei kankinimais. Ši knyga atspindėjo tuometinį kolonizuotojų požiūrį į afrikiečių religiją. Vudu tikintieji, norėdami pakenkti nekenčiamam vergvaldžiui, vergai dažnai gamindavo jų vudu lėles, kurios ir šiandien randamos kapuose. Vergvaldys matydamas, kad vergas turi lėlę, kurią jie kaip apsaugą nešiojo pasikabinę ant kaklo, iš baimės, kad jam nepakenktų, vergą nuplakdavo ar net atimdavo gyvybę.

Vudu ritualų metu sukuriama ryšys su dvasiomis, joms aukojamos dovanos, gyvūnai. Ritualų metu prašoma sveikatos, gyvenimo gerovės, derliaus gausos, taip pat siekiama apsisaugoti nuo nesėkmių. Šios apeigos priskiriamos baltajai magijai, tačiau ši religija turi ir juodąją pusę. Ritualinių lėlyčių badymas adatėlėmis, žmonių vertimas zombiais.

Daugelis Vudu religijos dievybių yra vadinamos *loas*, iš Kongo kalbos išvertus tai reiškia – dvasia. Vudu religijos tikslas yra leisti *loas*, turinčias gamtos jėgų galią, pasireikšti žmonių kūnuose. Žmogus į kurį įsikūnija *loa*, įgyja visa reginčią išmintį bei visą *loa* jėgą. Kai *loa* įsikūnija į žmogų, jis yra jos valdžioje. Kiekviena *loa* yra garbinama jai skirtą dieną, aukojamos aukos – pašventinti ožiukai, vaisiai ar kitas maistas. Neturėdamos fizinių kūnų ir negaudamos aukojamų gyvulių *loa* prarastų savo ypatingas galias ir dingtų amžiams.

Išskiriamos dvi pagrindinės Vudu dievybių kategorijos: Rada *loas* ir Petro *loas*. Rada yra apsauganti dvasia, dažniausiai iššaukiama baltosios magijos ritualuose. Petro yra agresyvioji, šios dvasios naudojamos juodajai magijai.¹³

1 lentelė. Rada *loa* dvasių funkcijos¹⁴

Loa	Funkcija
Dambala	Dangaus Slibinas. Krintančių vandenų tėvas, visos dvasinės išminties dvasia. Tai vaivorykštės – gyvatės, vyras. Jis garbinamas ir kviečiamas ketvirtadieniais, o jo šventa spalva – balta.
Erzulie	Meilės, grožio ir moteriškumo dvasia, svarbiausias šios dvasios atributas yra puikybė, todėl ji vaizduojama kaip jauna graži, pasipuošusi daugeliu auksinių papuošalų <i>ponia</i> . Jos simbolis kaip ir Mergelės Marijos – persmeigta širdis. Jos spalvos yra balta ir rožinė. Ji garbinama penktadienį.

¹³ Gerina Dunwich, *Candlelight Spells: The Modern Witch's Book of Spellcasting, Feasting, and Healing*, Citadel, 2000.

¹⁴ Gerina Dunwich, *Candlelight Spells: The Modern Witch's Book of Spellcasting, Feasting, and Healing*, Citadel, 2000.

Gede	Mirties dvasia. Ji iškviečiama beveik prieš kiekvieną Rada ceremoniją. Jis vilki spalvingą klouno kostiumą ir visada turi tarp kojų gigantišką medinį falą. Niūniuoja nešvankias daineles ir mėgaujasi trikdydami žmones seksualinėmis užuominomis. Ceremonijų metu jam aukojami pašventinti ežiai. Ši dvasia garsėja nepasotinamu alkio, todėl asmuo kurį apsėda, suvalgo neregėtai daug maisto. Jo šventa diena šeštadienis, mėgstamiausia spalva – juoda. Nors yra mirties dvasia, gali būti ir puikus gydytojas.
Legba	Takų ir kryžkelių dvasia. Legba yra pats svarbiausias <i>loa</i> ir kiekviena Rada ceremonija pradedama jo iškvietimu. Ši dvasia yra raktų, atrakinančių vartus, skiriančius materialų pasaulį nuo dvasinio, sargas ir savininkas. Jis dažnai apsireiškia kaip šlubuojantis, varganai apsirengęs valstietis, rūkantis pypkę ir besiramstantis ramentais, tačiau jis labai galingas. Sakoma, kad jo apsėdimas žmogui labai žiaurus, sukeliantis tam asmeniui sąnarių iškraipymą, lyg šis būtų invalidas. Legbos šventa diena – antradienis.
Agve	Jūros Dievas, žvejų ir jūreivių dvasia globėja. Vaizduojamas kaip žaliaakis maišytos rasės vyras, dažniausiai dėvintis laivybos karininko uniformą.

Būgnai yra labai svarbus Vudu religijos simbolis. Jie laikomi šventais ir naudojami *loa* iškvietimo ritualų metu. Būgnų mušimas turi daug funkcijų ritualų metu. Keičiantis ritmų kombinacijoms, šokėjai gali pasiekti apsėdimo transą, tai dažniausiai pasiekama vedančiojo būgno ritmo ir metro manipuliacijų dėka, tarp jų galingu ritmo permušimu, bei palaikyti šokančiųjų transą.

Vudu tikima, kad galima pakenkti arba apsaugoti žmogų, pagaminant jo atvaizdo lėlytę ir atliekant su ja tam tikrus ritualinius veiksmus. Vudu religinė lėlė naudojama per atstumą padaryti poveikį žmogaus sielai, kuri su kūnu susijungusi neatsiejamu astraliniu ryšiu, tad veikiant sielą veikiamas ir kūnas. Lėlė siuvama iš įvairių medžiagų skiautelių, o dar geriau – iš žmogaus drabužio, kuriam norimas padaryti poveikis. Gaminimo ritualo metu būtina galvoti apie žmogų, kuriam kuriama lėlė.

Lėlės, skirtos užkalbėjimams, gamyba – tai procesas, kurio metu iš gamtos paimtai medžiagai suteikiamos žmogiškosios savybės. Sukuriamas ryšys tarp pasirinkto subjekto ir figūrėlės. Siekiant

sustiprinti ryši, buvo naudojami konkretaus žmogaus daiktai, drabužiai, plaukai, nagai bei kūno skysčiai: seilės, kraujas, sperma. Gaminant figūrėlę nuolat galvojama apie subjektą, kurį įkūnys lėlė, buvo kalbami tam tikri užkalbėjimai. Šių užkalbėjimų tikslas – sutapatinti asmenį su lėle. Stengtasi lėlę daryti kuo panašesnę į subjektą, buvo atkartojamos kūno formos, netgi randai.¹⁵ Lėlių vidus buvo užpildomas įvairiu kamšalu (žolelėmis, samanomis, augalinės kilmės medžiagomis). Maginiam ryšiui sustiprinti naudojami šie objektai:

- Amuletai
- Akmenys
- Kaulai
- Plaukai
- Drabužių skiautės
- Aliejai
- Žolelės
- Nagai
- Gyvūnų ir žmonių kūno dalys
- Kūno išskyros

Vudu turi dvejopą lėlių naudojimo funkciją: siekiant pakenkti žmogui, ji buvo badoma adatėlėmis (tuo metu žmogus jaučia stiprius duriančius skausmus kūne), deginama, skandinama, pjaustoma ar kitaip žalojama. Norint žmogui perduoti baltosios magijos kerus naudojamos kitos priemonės, gaminami amuletai siekiant apsisaugoti nuo blogio ar kaip talismanas, nešantis sėkmę. Adatėlėmis prie lėlės būdavo prisegama mylimo žmogaus, su kuriuo norima būti kartu, nuotrauka arba vardas, užrašytas ant popierėlio. O prašant tam tikros dvasios globos ir palaiminimo – prisegamas tos dievybės vardas arba atvaizdas.¹⁶

¹⁵ В.Н. Басилов, Избранные духов. Издательство политической литературы, 1984. Р. 207.

¹⁶ Anderson E. Jeffrey, *Hoodoo, Voodoo, and Conjure*, Greenwood Press, London, 2008. Prieiga per internetą: <http://obafemio.weebly.com/uploads/5/1/4/2/5142021/hoodoo-voodoo-and-conjure.pdf>

¹⁶ Denise Alvarado, *The Voodoo Doll Spellbook*, Planet Voodoo, 2010;

¹⁶ Denise Alvarado, *The Voodoo Hoodoo Spellbook*, Weiser Books, England, 2011

4 iliustracija. Vudu lėlė

Apibendrinant galima teigti, kad Vudu lėlės pagrindinė funkcija buvo tam tikro asmens įkūnijimas, paveikimas. Dėl to lėlės gamybos procese buvo naudojamos augalinės, gyvulinės bei žmogiškosios kilmės medžiagos. Neatsiejami nuo lėlės gamybos proceso tam tikri užkeikimai bei užkalbėjimai. Vudu lėlė neturėjo išliekamosios vertės, nes atlikus tam tikrą ritualą buvo sunaikinama.

1.4. Šiaurės Amerikos *Kachina* lėlė

Šiaurės Amerikos Hopi indėnų gentyje didelė reikšmė teikiama *Kachina* lėlei – tai maža figūrėlė išdrožta iš medžio šaknies.

Ši lėlė gali įkūnyti, viską, kas egzistuoja natūralioje gamtoje: gamtos elementus, ypatybes, reiškinius, sąvokas. Pavyzdžiui, *Kachina* gali būti skirta lietui iššaukti, gyvūnams, žvaigždėms, dvasioms, mirusiems protėviams.

Hopi indėnų gentis tiki, kad kasmet *Katsinam* dvasios atklysta į jų kaimus ir įsikūnija išdrožtose Kachina lėlėse. Dvasios svečiuojasi šešis mėnesius per metus (nuo saulėgrįžos iki liepos vidurio). Ateidamos jos atneša linksmybes bei lietų būsimam derliui.¹⁷

5 iliustracija. Kachina lėlė

Minėtuojų laikotarpiu švenčiamos šešios pagrindinės Kachina šventės, kiekviena yra skirta tam tikrai dvasiai. Ceremonija trunka devynias dienas, jų metu meldžiamasi, aukojama, dainuojama bei šokama. Apeigų metu Kachina dvasios kviečiamos sugrįžti į kaimą bei palaiminti pasėlius.

Išskiriamos šios pagrindinės Kachina dvasios, kiekvienai iš jų priskiriamos tam tikros unikalios savybės, kostiumai, kūno judesiai, dainos.

Vyriausiosios dvasios (ang. Chiefs) – dvasias įkūnija vyriausias giminės / genties atstovas. Ši privilegija, kartu su kostiumu paveldima iš kartos į kartą. Kachina dvasios kostiumas patikimas saugoti vyriausiajai giminės / genties moteriai. Apeiginis apdaras prireikus gali būti atnaujinamas, tačiau niekada nekeičiamas nauju.

Dvasios Bėgikės (ang. Runner) – vėlyvą pavasarį dvasios bėgikės kviečia kaimo vyrus dalyvauti bėgimo rungtyje. Jei genties vyras laimi rungtį, dvasios jį apdovanoja, jei pralaimi – nubaudžia: ištepa purvu, nukerpa plaukus, išplaka Jukos lapu. Dalyvauti bėgime didelė garbė. Šios apeigos skirtos lietui iššaukti.

Dvasios Klounai (ang. Clowns) – vaidina grupėmis arba pavieniui apeiginių šokių pertraukų metu. Savo pasirodymuose parodijuoja netinkamą Hopi gentainių elgesį. Šios dvasios ceremonijų

¹⁷ Helga Teiwes, *Kachina Dolls – The Art of Hopi Carvers*, University of Arizona Press, 1991.

metu muša būgnus, atlieka pranešėjų vaidmenį, vienintelės, kurios turi teisę liesti kitas Kachina dvasias. Tikima, kad klounams suteiktos antgamtinės gydytojo bei dvasininko galios.

Dvasios Saugotojos / Kariai (ang. Guard) – ceremonijų metu palaiko tvarką, drausmina įsismarkavusias dvasias Klounus, saugo viršesnes dvasias. Kariai simbolizuoja karingumą bei drąsą, atiduodami duoklę laikams, kai Hopi buvo kariaujanti gentis.

Dvasios Milžinai / žmogėdros (ang. Ogre) – šios dvasios atsakingos už vaikų auklėjimą. Dvasios milžinai keliauja iš namų į namus ir moko vaikus tinkamo elgesio. Atėję į namus žmogėdros grasindavo suėsti vaikus, šeimos nariai turėjo juos apginti. Vaikams skiriamos užduotys savo blogam elgesiui išpirkti. Šiuo vaidinimu buvo siekiama išugdyti pagarbą vyresniesiems bei pabrėžti bendruomeniškumo svarbą.

Bendrosios dvasios (ang. General) – įkūnydavo gamtos stichijas, augmeniją, fauną bei florą.¹⁸

6 iliustracija. Hopi Kachina lėlės

Lėlės drožybai naudojamos medvilnės medžio šaknys, nes jos yra tvirtesnės nei šakos. Drožinys būna patvaresnis ir ilgaamžiškesnis, lengviau skaptuojamas. Naudojamos negyvų medžių šaknys, kuriose nebelikę drėgmės.¹⁹

Kiekviena lėlė yra unikali, išskirtinė. Simboliai, spalvos ir dizaino elementai turi tam tikrą religinę, istorinę bei paprotinę reikšmę. Dažniausiai naudojami gyvūnų, paukščių, dangaus, augmenijos simboliai. Pavyzdžiui, pora vertikalių linijų po lėlės akimis simbolizuoja karingumą. Falas simbolizuoja derlingumą. Spalvos simbolizuoja pasaulio kryptis bei žymi dangų ir požemio

¹⁸ Study guide and exhibit companion to the world of the Kachina, Schingoethe center for Native American Culture at Aurora University, 2003. Prieiga per internetą: <http://www.aurora.edu/documents/museum/nizcomp.pdf>

¹⁹ Helga Teiwes, *Kachina Dolls – The Art of Hopi Carvers*, University of Arizona Press, 1991

karalystę. Geltona simbolizuoja šiaurės ar šiaurės vakarų kryptį. Mėlyna-pilka simbolizuoja vakarus arba pietvakarius. Raudona – simbolizuoja pietus arba pietryčius. Balta spalva reiškia rytus arba šiaurės rytų kryptį. Visos šios spalvos kartu reiškia Zenitą (dangų). Juoda spalva – Nadyrą (požemio karalystę).²⁰

Buvo tikima, kad Kachina dvasios gyvena kartu su Hopi genties žmonėmis, tačiau po katastrofos jos grįžo į dvasių pasaulį.

Hopi genties žmonės naudojo specialius kostiumus bei kaukes, norėdami išlaikyti ryšį su dvasiomis. Genties vyrai apsirengę kostiumus įkūnydavo skirtingas dvasias.

Kachina sąvoka apima tris aspektus:

- Antgamtinės dvasias, kurios padeda Hopi žmonėms prisišaukti lietu ir patenkinti kitus poreikius.

- Žmonės, persirengusius tam tikromis Kachina dvasiomis įvairių religinių apeigų metu.

- Mažas drožinėtas lėles, vaizduojančias įsikūnijusias Kachinas.

Kachina lėlė laikoma religinio bei kultūrinio meno forma, jos naudojamos kaip mokomoji priemonė. Priskaičiuojama daugiau nei 250 skirtingų Kachina dvasių.

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad Šiaurės Amerikos Hopi indėnų genties maža drožta figūrėlė įkūnija viską, kas egzistuoja gyvojoje gamtoje ir vaidina svarbų vaidmenį agrarinių apeigų metu. Kachina lėlė naudojama kaip religinio, kultūrinio meno forma bei mokomoji priemonė vaikams. Lėlė turi išliekamąją vertę, yra saugoma bei perduodama iš kartos į kartą, todėl gamybai pasirenkamos patvarios ir atsparios medžiagos.

Pagrindinė Kachina funkcija – įkūnyti dvasias derliaus sezono metu ir tapti Hopi genties istorijos bei paveldo dalimi.

²⁰ Ken Padgett, *Guide to Hopi Kachina (katsina) Dolls*, Prieiga per internetą: <http://kachina.us/>

²⁰ Helga Teiwes, *Kachina Dolls – The Art of Hopi Carvers*, University of Arizona Press, 1991

1.5. Morės, Vudu, Kachina lėlių lyginamoji analizė

2 lentelė. Morės, Vudu, Kachina lėlių palyginimas

Lėlės pavadinimas	Kilmė	Medžiagiškumas	Funkcionalumas, savitumas
Lėlė Morė	Indoeuropietiškos, slaviškos šaknys	Šiaudai, skudurai, mediena, popierius	- besibaigiančio gamtos sezono ciklo įkūnijimas; - sunaikinimas siejamas su etapo baigimu ir nauja pradžia; - išliekamosios vertės nebuvimas; - būdinga agrarinei kultūrai; - dažniausiai vaizduojama moters pavidalu.
Vudu lėlė	Afrika, afrikiečių bei krikščioniškosios religijų samplaika	Žolės, žmogiškosios kilmės medžiagos, gyvulinės kilmės medžiagos, vaškas, molis, mediena	- skirta konkrečiam asmeniui įkūnyti; - sukurama tam tikrai užduočiai atlikti; - neturi išliekamosios vertės; - naudojama tiek geriems, tiek blogiems tikslams; - būdingas sunaikinimo aspektas; - lėlė belytė.
Kachina lėlė	Amerikos čiabuvių Hopi gentis	Medžio šaknis, gamtiniai dažai, augalinės, gyvulinės	- ilgalaikiškumo, patvarumo aspektas; - turi kultūrinę,

		kilmės medžiagos	istorinę, mokomąją prasmes; - pagrindinė funkcija – dvasių įsikūnijimas; - būdinga agrarinei kultūrai; - vyrauja vyriškas pradas.
--	--	------------------	---

Žvelgiant į aukščiau pateiktą lentelę išryškėja keletas įžvalgų:

Tiriant medžiagų panaudojimą apeiginių lėlių gamyboje vyrauja augalinės bei gyvulinės kilmės medžiagos. Tam įtakos turėjo agrarinis gyvenimo būdas. Medžioklė, rankiojimas, žemdirbystė tiesiogiai darė įtaką medžiagų pasirinkimui. Agrarinis gyvenimo būdas bei religija turėjo stiprias tarpusavio sąsajas, dažniausiai religiniai ritualai buvo skirti derliaus gausinimui, gamtos reiškinių iššaukimui. Tai atsispindėjo lėlių kūryboje. Kiek kitokią prasmę turi Vudu lėlė, kuri skirta daugiau asmeninių poreikių tenkinimui. Šios lėlės siejimas, ryšio kūrimas su tam tikru asmeniu darė įtaką žmogiškosios kilmės medžiagų naudojimui.

Žvelgiant iš ilgalaikiškumo perspektyvos, vienintelė Kachina lėlė buvo gaminama iš ilgalaikių, patvarių medžiagų, tam, kad kuo ilgiau išliktų, būtų paveldima iš kartos į kartą, atliktų kultūrinio paveldo funkciją. Priešingai, Morė bei Vudu lėlė buvo gaminamos iš prastesnės kokybės medžiagų, nes šios lėlės buvo skirtos sunaikinimui. Išlikimo aspektui neteikiama reikšmė.

Visos minėtos lėlės svarbios religiniame-apeiginiame kontekste. Turi galias istorines šaknis, perduodamas iš kartos į kartą kartu su gamybos technologijomis. Iki šių laikų išlikę gajos Kachina lėlių drožinėjimo tradicijos, išlikę daug šių lėlių pavyzdžių.

Tiek Morės, tiek Kachinos religinės apeigos turi mokomąjį aspektą. Per šias lėles išaukštinamos teigiamosios bendruomenės savybės bei vertybės, ir sumenkinama tai, kas yra nepriimtina.

Kalbant apie lėlių lytiškumą – visos trys yra skirtingos. Kachina lėlė siejama su vyriškuoju pradū, jas gamina tik vyrai, lėlė vaizduojama vyro pavidalu. Morė dažniausiai vaizduojama moters pavidalu. Galime daryti prielaidą, kad moters pavidalas siejamas su vaisingumu. Stipriai išryškinamos moteriško kūno formos. Visgi kai kuriuose regionuose Morė keičia Gavėnas.

Vudu lėlė nepriskiriama kažkuriai vienai lyčiai, kadangi lėlė gaminama priklausomai nuo situacijos. Gali turėti tiek vyrišką, tiek moterišką pradus. Akcentuojama ne lytis, o konkretaus asmens bruožai, randai, savybės.

2. ŠIUOLAIKINIŲ MENININKŲ KURIAMA „LĖLĖ“

Interviu metu buvo kalbinamos šios lėlių autorės: Eglė Ganda Bogdanienė, Dovilė Gudačiauskaitė, Jurga Šarapova, Aušra Bernotė, Jūratė Kazakevičiūtė. Pastarosios autorės kūryba ir požiūris į lėles analizuotas remiantis interviu ir Jurgos Petronytės straipsniu, spausdintu „Vakarų eksprese“ 2008 metų spalio 24 dieną. Pilni atliktų interviu išrašai bei autorių darbų nuotraukos pateikiami rašto darbo prieduose.

1. Lėlė – pirma emocija, vaizdinys, mintis.

Lėlė respondentų atsakymuose asocijuojama su vaikystės prisiminimais, neatsiejama nuo žaidimo funkcijos, siejama su infantilumu.

„Lėlė iškyla pirmą kartą, iš vaikystės tas dalykas ko gero atėjęs <...>“

„Žaidimas visą laiką yra kaip neatsietina funkcija tos lėlės, su ja lyg ir turi kažką daryti, savotiškas vaikystės performansas.“

„Turiu infantilumo aspektą visuose savo darbuose, vaikiškumo. Man tai asocijuojasi su vaikyste.“

„Pirma emocija – tapatybės jausmas, vaizdinys – namai, mintis – keista prisiminti, svarbi buvo lėlių rūbų spinta.“

Vaikystės prisiminimuose lėlė iškyla įvairiais pavidalais, vieniems respondentams kelia teigiamas, šviesias emocijas, kitiems asocijuojasi su baime, siaubu, galbūt – neišsipildžiusiais lūkesčiais.

„<...> ta lėlė buvo lyg ir labai elementari <...> kai prisimenu, tai ta – buvo paprasta blondinė vokiška lėlė, bet tais laikais ji man atrodė beprotiškai graži<...>.“

„<...> įvairios emocijos, žiūrint kur tą lėlę matai, kokiam kontekste gali būti kaip žaislas, suvenyras, kaip ezoterika, kartais kaip siaubo filmas.“

„Lėlės asociacija man daugiau į neigiamus dalykus krypta, į religinius užkalbėjimus, į siaubo filmus, matyt, iš vaikystėje matytu filmų ir nuogirdų apie Vudu religines lėlytes, esu susidariusi tokią nuomonę.“

„Lėlė man asocijuojasi, turbūt su siaubo filmų personažais.“

Anot kalbintų menininkų, lėlė pati savaime neturi prasmės, būtina sąveika su žmogumi, nesvarbu ar tai žaidimas, ar kūrybinis procesas, per lėlę vyksta komunikacija su aplinkiniu pasauliu. Menininkas, naudodamasis šiuo objektu, įprasmina save, savo idėjas.

„<...> lėlė kaip lėlė pati neegzistuoja ji egzistuoja santykyje su tuo kas ją vartoja, naudoja, lyg savininkas lyg vartotojas nes ji gal būt būtų visai neįdomi ir niekinė jeigu jos kažkas nebūtų rengęs.

<...> kaip priemonė matyt savo kažkokiai tai fantazijai ir kūrybai išreikšti<...>. <...> lėlė - va tokia erdvė tam tikra kažkokiems kūrybiniam ieškojimam ir saviraiškai<...>“

“<...> kiekviena lėlė atskirai turėjo prasmę, kaip suvenyras, kaip žaislas, bet tai yra lėlė su užrištomis rankomis. Pasirinkau ligoninę ir suvenyras gavosi toks.”

Galima teigti, kad menininkų požiūrį į lėlę formavo įvairūs gyvenimo aspektai: vaikystės išgyvenimai ir aplinkybės, artimų žmonių, šeimos narių įtaka, pačių lėlių ar elgesio su jomis tradicijų paveldėjimas. Dėl šių priežasčių visi respondentai turi skirtingą požiūrį bei asociacijas į lėlę kaip į kūrybos, ar meno išraiškos objektą. Tačiau beveik vienareikšmiškai sutaria, kad visoms lėlė yra išraiškos forma, šiai dienai tarnaujanti kaip priemonė kalbėti, komunikuoti savo vidines idėjas auditorijai.

2. Lėlės reikšmė menininkų darbuose. Kodėl pasirinkta būtent ši išraiškos forma.

Lėlė menininkų darbuose kaip išraiškos forma pasirenkama dėl keleto priežasčių:

a) Lėlė – kaip priemonė realaus žmogaus perteikimui, jo savybių, netobulumo, silpnybių atvaizdavimo įrankis:

„<...>žmogus kaip lėlė, daugiau kaip marionetė, valdomas su juo elgiamasi kaip su lėle <...>“

„Vidinis konfliktas - masinė gamyba, tada atsiranda lėlės ir mes patampam tomis lėlėmis, bet po to, iš kitos pusės, kad tos lėlės nesupranta, kad jos yra įrankis, elementas, masės.“

„Mano lėlės - tai normali moteris. Tokia, kuri maitino krūtimi vaikus, turi klubus, kuri gali būti pavargusi ir pan.<...>Sąmoningai provokuoju žiūrovą pervertinti, kas yra gražu, ir kas bjauru. Mano sukurtos lėlės teigia antibarbiškumą. Man nepatinka, kad mažos mergaitės, žaisdamos ir identifikuodamos save su Barbėmis, o vėliau žiūrėdamos į merginas, moteris žurnalų viršeliuose susikuria nenormalios figūros vaizdinį kaip grožio idealą ir neigia save kaip negražią būtybę.“

“Lėlė mano kūrinyje yra tik kaip priemonė išreikšti žmogiškas savybes, ir kad tai priartinti arčiau savęs, pasirinkau žmogaus išnaros formą, belytę, suglebusią, nes jei nėra manęs, nėra ir savybės, vertybės”.

„<...>darbai apie žiaurumą ir blogį. Kūriniuose daro gražų, mažą objektą, kuris yra engiamas, kankinamas ar net suvalgomas.“

b) Lėlė – kaip meno kūrinys, kūrybos proceso rezultatas:

„<...> pradedi gaminti vos ne iš gabaliuko vilnos ir tu ją augini čia toks savotiškas kaip kūdikio auginimas, kaip iš kažkokio embriono, iš gemalo lyg tai jis auga, tas objektas, ta apimtis ir paskui kažkokiu tai metu tu jai duodi norimą formą, charakterį, lyti, tai tu kaip Dievas truputį jautiesi.“

c) Lėlė – kaip vaizdinė-(pa)mokomoji priemonė, per lėlę iškeliami konkreti mintis ar akcentuojama problema:

„Lėlė – tai tiesiog objektas, per kurį aš pasakau tai, kas man tą akimirka, tuo mano gyvenimo etapu yra aktualiausia <...>“

„<...> nes mano Kristus <...> žaisliukas, kurį gali „patūsyti“, paminkyti, kaip koks katinas, jis nebeturi tos rimties, bet tai nereiškia, kad tai nerimta, tai irgi iškeliama tam tikra problematika mūsų nesugebėjimu pamatyti labai rimtuose dalykuose esmės.“

d) Lėlė – kaip kūrėjo saviraiškos priemonė, kūrybinių minčių įkūnijimo objektas:

„<...> tai ir yra tam tikra nuoroda, ką aš noriu pasakyti, mano veiksmas santykiyje su tuo objektu, nes objektas, kaip toks, jis yra viena, o paskui – kiek autorius pasako, ir tas objektas jau šneka pats, be autoriaus. <...> gali įvairiai žaisti su tuo savo objektu ir jį naudoti vėl gi savo idėjai, savo minčių iššviesinimui, savo raiškai.“

„Lėlė reiškia savęs transformaciją, perkėlimas į žaidimą. Ši išraiškos forma, nes labiau domino kurti erdvinius darbus, stiprus įtaigumas, emocijų sužadindimas.“

e) Lėlė – kaip terapijos priemonė:

„Savo istorijomis keliauja laike ir juda į priekį, tos istorijos kaip tiltas į amžinybę. Svarbiausia pačiam išsiaiškinti ką galvoji ir kodėl.“

„<...>aš labai daug jaučiu, bet nemoku išsakyti žodžiais, kiek pavyksta perteikti jausminiai darbais tai tiek, man tai kaip psichoanalizė šis darbas, nes savyje irgi matai tam tikrų dalykų, kaip jautrumas, nuotaikų svyravimai.“

Į lėlę, kaip į objektą dažnai žvelgiama iš masinės vartotojiškosios perspektyvos, žmogus sulyginamas su marionete, vartodamas tampa masinės gamybos mechanizmo sraigteliu. Žmogus tarsi lėlė, abu negyvi: lėlė materialus, nedvasingas objektas ir žmogus – praradęs vertybes, gyvenantis pagal kitų nustatytas, primestas taisykles.

3. Istorinio konteksto reikšmė menininkų kūryboje.

Šio darbo autorei istorinis kontekstas turėjo nemažai įtakos. Tam, kad praktinio darbo idėjos būtų išgrynintos ir prasmingai atspindėtų kuriamas lėles, buvo domėtasi įvairių kultūrų apeiginėmis lėlėmis, jų gamybos procesais, nagrinėti įvairūs šaltiniai, analizuotos iliustracijos.

„<...> religinės lėlės yra kaip įrankis paveikti žmogui, perduoti jam kerus, linkėjimus, neturint tiesioginio kontakto su juo. Tai siejasi su mano kūrinium, nes tos septynios išnaros, kurias vadinu lėlėmis, yra mano pačios išnaros, vertybės, kurias turiu, tiek odos sluoksnių pas mane yra.“

Galima daryti prielaidą, kad istorinis kontekstas neturi itin didelės reikšmės apklaustųjų menininkų kūrybai, visų pirmausia dėl to, kad pats lėlės kūrybinis procesas siejamas su dabartiniais išgyvenimais ir esamų idėjų įgyvendinimu. Gilių istorinių poteksčių neieškoma, labiau atsižvelgiama

į asmenines patirtis, vaikystės išgyvenimus, prisiminimus. Istorinis kontekstas paliečiamas tiek, kiek jis susijęs su konkretaus asmens patirtimi.

Apklaustų menininkių atveju, daugiau domimasi meniniu lėlės kontekstu, įkvėpimo ieškoma užsienio lėlininkų darbuose. Įdomesnis lėlės atlikimo technikos vystymasis, jo gamybos proceso daugialypiškumas.

4. Lėlių medžiagiškumo įvairovė ir prasmė kūrybos procesui.

Lėlių gamybai naudojamos medžiagos dažniausiai pasirenkamos atsižvelgiant į kūrinio mintį, temą. Ne tik pats kūrinys, bet ir pasirinktos medžiagos iškomunikuoja autoriaus požiūrį.

„Iš baltos medvilnės, kaip tramdomieji marškinėliai. O pati lėlė – iš trikotažinės medvilnės nebalintos. Medvilnė, nes natūralu ir ligoninėse naudojama, nes tai susiję su ligoninėm.“

„<...> gaminu iš vilnos, iš vėlimo, čia irgi todėl, kad pats atsiradimas man yra prasmingas. <..> vilna yra labai svarbu, ji yra gyva, minkšta, ir galų gale – man atrodo, kad aš šitą medžiagą jau esu prakalbinusi profesionaliai<...>.“

„Medžiagiškumas turi didelę reikšmę, jau vien tai, kad skulptūras ir norisi vadinti „lėlėmis“, vadinasi asociacija kyla per medžiagiškumą ir galimybę transformuoti (lankstyti), liesti, galbūt rengti.“

„Ieškodama meninės kalbos pradėjau daryti medžiagines lėlytes. Nuo lėlių jos skiriasi tuo, jog nėra kimštos. O turi lankstų vielos karkasą – griaučius. <...> Darydama karstelį taip pat naudoju moteriškas medžiagas.“

„Ieškodama dialogo su archajiška tekstilinės medžiagos prigimtimi, dirbu „darysiu kaip norėsiu“ technika.“

Šio darbo autorės kuriamos lėlės pagamintos iš skirtingų medžiagų: plastikas, mochera, oda, pašukinis linas, popierius, aukso siūlas, valas.

„Kiekviena medžiaga pasirinkta ne atsitiktinai, o perteikia tam tikrą savybę, vertybę. Lėlė iš plastikinio siūlo perteikia netikrumo jausmą, mochera – švelnumą, trapumą, tyrumą, tikėjimą. Odinė lėlė – išsinėrimas, odos pakeitimas, praradimas, asocijuojasi su praeitimi, mirtimi. Linas – laukinis, pirminis jausmas. Linas turi ir paveldėjimo prasmę, nes jis yra perduotas protėvių, jis kalba apie palikimą, pradžių, primityvumą, iš kartos į kartą perduodamus dalykus. Popierius darbe naudojamas norint parodyti, kad šiuo metu gyvename socialiaame pasaulyje, kuris yra perkrautas informacijos, tai kaip blogio tinklas. Aukso siūlas – tai materija, ilgaamžiškumas, medžiaga, kuri savyje išlaiko mintį, amžinumą, tobulumą ir visa, kas turi didžiausią vertę. Valas – perregimumas, prisitaikymas.“

Remiantis respondentų pateiktais atsakymais, galima teigti, jog medžiaga neatsiejama nuo idėjos, nuo kūrinyje užkoduotos žinios. Nesvarbu ar tai maža lėlytė naudojama vietoje papuošalo, ar

lėlė-skulptūra, medžiagos pasirinkimą lemia autoriaus sumanymas. Dažniausiai pasirenkami natūralaus pluošto audiniai, jie arčiau žemės, siejami su pirmapradiškumu. Medžiagos gali būti tiek augalinės, tiek gyvulinės kilmės. Apgalvotas medžiagos pasirinkimas lemia simbolinį lėlės gimimą, gamtinė medžiaga kūrėjo rankose tampa kūnu. Šiuo materialiu objektu įkūnijamos aktualios idėjos, vertybės, silpnybės – viskas, ką autorius nori perduoti auditorijai. Lėlė tampa indu, už kurio turinį atsakingas pats menininkas.

3. TIRIAMOJO IR MENINIO PROJEKTO RYŠYS

Atlikta šaltinių analizė leido suvokti sakralinės lėlės sampratą ir prasmę. Padaryta išvada, kad sakralinės lėlės kūrimo proceso metu medžiagiškumas atlieka itin svarbų vaidmenį. Ši tiriamojo darbo dalis turėjo įtakos praktinio darbo medžiagų pasirinkimui. Istorinis kontekstas – svarbus, ypatingą įtaką idėjos vystymui turėjo Vudu religinės lėlės. Čia įžvelgiama panašumų su meniniu projektu: Vudu lėlė – įasmenintas objektas, konkretaus asmens savybių atvaizdas, meninio projekto objektai – išnaros, konkretaus asmens vertybės. Kūrinį sudaro septynios pagrindinės vertybės / išnaros: tikėjimas, laisvė, išmintis, viltis, šeima, galia, moralė. Vertybėms atskleisti pasirinktos atitinkamos medžiagos.

Tikėjimas – mochera, savo tekstūra kuria švelnumo, trapumo jausmą, tuo pačiu yra tvirta, vientisa. Laisvė – oda, išsinėrimas iš odos užbaigia vieną gyvenimo etapą ir leidžia prasidėti naujam. Kartu su sena oda lieka tai, kas bloga, skaudu, atgyvenę. Išmintį simbolizuoja aukso siūlas – tai materija, kuri savyje išlaiko mintį, amžinumą, tobulumą ir visa, kas turi didžiausią vertę. Viltį simbolizuoja valas – perregimas, sunkiai pastebimas. Kartais atrodo, kad vilties nebėra, tačiau ji visada lydi žmogų. Šeimos vertybės simbolizuoja linas. Linas turi paveldėjimo prasmę, nes yra perduotas protėvių, jis kalba apie palikimą, pradžią, primityvumą, iš kartos į kartą perduodamus dalykus. Galią simbolizuoja plastikas – sunkiai yrantis, patvari medžiaga. Moralei atvaizduoti pasirinkta popierinė išnara. Šiuo metu gyvename materialumo ir technologijų pasaulyje, nuolat susiduriame su didžiuliais informacijos srautais, tampa labai sunku rasti ribą tarp to, kas moralu ir amoralu.

Atlikti interviu leido susidaryti pakankamai išsamų šiuolaikinių menininkų kuriamų „lėlių“ paveikslą. Istorinis kontekstas šiuolaikinių menininkų kūryboje neturi didelės reikšmės, „lėlė“ vienareikšmiškai tampa priemone autoriaus minties, emocijos, problemos išreiškimui. Lėlės medžiagiškumas tarnauja kaip priemonė kūrinio įprasminimui.

Ši darbo dalis turėjo įtakos atlikimo technikos pasirinkimui. Meninio projekto atlikimui buvo pasirinktas masinis bei rankinis mezgimo būdai. Pati technika yra svarbi ir iškalbinga savaime, nes kol gimsta lėlė, ji visa glaudžiai susisieja su pačia autore, jos tarsi nusineriamos nuo savęs. Paliečiama ir iščiupinėjama kiekviena siūlo gyselė, nelieka rankų šilumos nepalietos vietos. Vėliau išnaros sukabinamos erdvėje, tokiu būdu perteikiamas vidinis pasaulis, išgyvenimai.

IŠVADOS

Tiriamajame darbe išnagrinėta medžiaga leido padaryti šias išvadas.

Sakralinė lėlė, visose nagrinėtose kultūrose atliko svarbų vaidmenį tiek religiniame, tiek kultūriniame tautų gyvenime. Nepaisant religijų skirtumų, gyvavimo laikotarpių tiek Vudu, tiek Kachina, tiek Morė atliko panašias funkcijas: buvo ir stabas, ir žaidimo įrankis, ir edukacinis objektas, tarpininkas tarp gyvųjų ir dvasių pasaulių. Lėlių gaminimo ir garbinimo tradicijos paveldimos ir perduodamos iš kartos į kartą ir vis dar gajos iki šių dienų. Šiuolaikiniame gyvenime jos vis dar atlieka ritualinį vaidmenį, tačiau nebeturi tokios gilios, pirmapradės prasmės. Lėlė išlaikiusi ne tik tradiciją dalyvauti apeigose, bet ir iki šių dienų išlikusios gamybos technologijos. Stengiamasi išlaikyti pasirenkamų medžiagų autentiškumą, formą, požiūrį į pačią lėlę.

Analizuojant šaltinius išryškėja keletas apeiginių lėlių skirtumų. Tiek Morė, tiek Kachina skirtos įsikūnyti gamtos dvasioms, Vudu lėlė skirta įkūnyti ir atstovauti žmogui ritualinių apeigų metu. Vudu lėlė ir Morės stabas po apeigų yra sunaikinami, kad užbaigtų vieną gyvenimo etapą ir pradėtų naują. Priešingai Kachina lėlės turi išliekamąją vertę ir yra saugomos, perduodamos iš kartos į kartą, kaip dalis istorinio ir kultūrinio paveldo. Dėl šios priežasties pastarųjų pavyzdžių išlikę daugiausiai.

Analizuojant sakralines lėles ypatingas dėmesys buvo skiriamas jų medžiagiškumui. Atlikus šaltinių bei iliustracijų analizę galima teigti, kad daugiausia lėlių kūrybai naudotos augalinės ir gyvulinės kilmės medžiagos: mediena, augalai, gyvūnų bei žmonių kūno dalys ir kitos medžiagos. Ši senovės lėlių gamintojų pasirinkimą lėmė tuometinės agrarinės gyvenimo sąlygos, skurdi buitį, o kai kur ir vergovė.

Kiekviena iš tyrinėtų lėlių skiriasi savitomis gamybos technologijomis. Vudu lėlei būdingi užkalbėjimai neatsiejami nuo kūrimo proceso, taip pat naudoti žmonių kūno skysčiai, plaukai, nagai. Tokiu būdu lėlė susiejama su konkrečiu asmeniu.

Kachina lėlei svarbus ilgaamžiškumas, patvarumas, todėl itin atsižvelgiama į medžiagų kokybę.

Morės esmė – priešinga, gamybai naudojamos nebereikalingos medžiagos, drabužiai, kadangi kartu su lėlės sunaikinimu yra užbaigiamas metų ciklo gyvenimas, patvarumas ir išliekamoji vertė yra visiškai nesvarbūs.

Šiuolaikinių menininkų, kuriančių „lėles“ interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti „lėlės“ prasmę, funkcionalumą, medžiagiškumo svarbą šiuolaikiniame kūrybos kontekste.

„Lėlė“ kaip objektas apklaustųjų menininkų kūryboje atsiranda dėl šių priežasčių: kaip vaikystės performansas, kaip objektas vertybių sistemai išreikšti, kaip kūrybinio proceso rezultatas, kaip saviraiškos ir savirealizacijos priemonė, kaip psichologinė terapija. Istorinė perspektyva nėra svarbi šiuolaikiniam kūrybos procesui, kur kas labiau domimasi meniniu kontekstu. Kūrinys traktuojamas kaip objektas, per kurį menininkas kalba su tiksline auditorija.

Interviu metu paaiškėjo, kad ir šiuolaikiniai menininkai savo darbų įprasminimui dažnai renka natūralias medžiagas. Menininkui pajungus inovatyvias technikas (performansą, fotosesijas, video medžiagą) kuriamasis objektas įgauna naujas prasmes, įvairius kontekstus. Pats objektas tampa savarankiškas, gali „kalbėti“ pats, net nesant pačiam autoriui. Nemažiau svarbus pats „lėlės“ gaminimo procesas, jo metu žaliavos tampa vientisu kūrinium. Kūrimo laikas svarbus autoriui kaip savęs pažinimo, meditacijos procesas.

Darbo pradžioje iškelta hipotezė buvo patvirtinta. Medžiaga turi tiesioginę sąsają su objekto funkcionalumu. Medžiagų pasirinkimą diktuoja pati kūrinio idėja, dažnai pasirinktos medžiagos tiesiogiai siejasi su kūrinio paskirtimi ir kalba pačios savaime.

Meninis projektas glaudžiai susijęs su teorine rašto darbo dalimi. Rasta bendrų sąsajų tiek su istorinėmis, tiek su šiuolaikinėmis lėlėmis. Istorinio konteksto pažinimas leido susidaryti bendrą sakralinės lėlės sampratą, skirtingų kultūrų pavyzdžiai bei iliustracijos atskleidė funkcionalumo aspektus. Atliktas tyrimas ir analizė padėjo išgryninti medžiagų ir atlikimo technikos pasirinkimą. Medžiagiškumo įvairovę tiesiogiai diktuoja aplinkos bei gyvenimo sąlygos. Ši savybė atsispindi ir meniniame projekte. Medžiagiškumas siejamas su tam tikromis gyvenimiškomis vertybėmis, tam tikrais neginčijamais gyvenimo kanonais, kurie visais laikais buvo laikomi žmonijos gyvavimo ir bendruomeniškumo pamatu.

1. Alvarado Denise, *The Voodoo Doll Spellbook*, Planet Voodoo, 2010. P. 258.
2. Alvarado Denise, *The Voodoo Hoodoo Spellbook*, Weiser Books, England, 2011. P. 320.
3. Басилов В.Н. Избранники духов. Издательство политической литературы, 1984. P. 207.
4. Dundulienė Pranė, *Senovės lietuvių mitologija ir religija*, Vilnius, 2007.
5. Dundulienė Pranė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius, 1991.
6. Dundulienė Pranė, *Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai*, Vilnius, 1979. P. 153 psl.
7. Dunwich Gerina, *Candlelight Spells: The Modern Witch's Book of Spellcasting, Feasting, and Healing*, Citadel, 2000.
8. Teiwes Helga, *Kachina Dolls – The Art of Hopi Carvers*, University of Arizona Press, 1991. P. 160.
9. Wilkinson Philip, *Iliustruotas mitologijos žodynas : Dievai, deivės ir herojai iš viso pasaulio* Vilnius : Alma littera, 1999. P. 45-46.
10. Anderson E. Jeffrey, *Hoodoo, Voodoo, and Conjure*, Greenwood Press, London, 2008. Prieiga per internetą: <http://obafemio.weebly.com/uploads/5/1/4/2/5142021/hoodoo-voodoo-and-conjure.pdf> žiūrėta 2013/03/18
11. Mokyklinis istorijos terminų žodynas. Prieiga per internetą: <http://istorijatau.lt/index.php/zodynas> žiūrėta 2013/04/20
12. Padgett Ken, *Guide to Hopi Kachina (katsina) Dolls*, Prieiga per internetą: <http://kachina.us/> , žiūrėta 2013/04/10
13. Poppet Construction, History / Lynn and Patti. Prieiga per internetą: www.witches-tutorial.com/spells/poppet.html žiūrėta 2013/03/14
14. *Study guide and exhibit companion to the world of the Kachina*, Schingoethe center for Native American Culture at Aurora University, 2003. Prieiga per internetą: <http://www.aurora.edu/documents/museum/nizcomp.pdf> žiūrėta 2013/04/03
15. Vaiškūnas Jonas, *Ką iš tikrųjų ikūnija Užgavėnių Morė?*, Kauno diena, 2012. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/mokslas-ir-it/ka-i-tikruju-ikunija-uzgaveniu-more-409531> , žiūrėta 2013/03/14
16. Žarskus Aleksandras, *Pavasario virsmas Užgavėnės. Gavėnia*, Straipsniai.lt, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.baltuatlantida.lt/index.php/sventes-ir-paprociai> žiūrėta 2013/02/23

1 priedas

Interviu klausimynas

Klausimai sudaryti Aušros Bernotės.

1. Lėlė – kas iškyla prieš akis, kokia pirma emocija, vaizdinys, mintis?
2. Ką lėlė reiškia Jūsų darbuose? Kodėl pasirinkote būtent šią išraiškos formą?

(Įvardijamas konkretus asmens darbas)

3. Ar kurdami šį darbą domėjotės lėlės istoriniu kontekstu?
4. Iš ko gaminate lėlės?
5. Ar medžiaga turi reikšmės tam, ką Jūs norite pasakyti / išreikšti lėle? Jei turi, tai kokią?

2 priedas

Iliustracijų sąrašas

1. Iliustracija. Paddle lėlė (www.britishmuseum.org) žiūrėta 2013/04/16
2. Iliustracija. Morė (www.voruta.lt) žiūrėta 2013/04/16
3. Iliustracija. Užgavėnės (www.voruta.lt) žiūrėta 2013/04/16
4. Iliustracija. Vudu lėlė (www.voodooomuseum.com) žiūrėta 2013/04/16
5. Iliustracija. Kachina lėlė (www.theintellectualdevotional.com) žiūrėta 2013/04/16
6. Iliustracija. Hopi Kachina lėlės (<http://susannahartigan.blogspot.com/2007/04/hopi-kachina-dolls-arent-toys-but.html>) žiūrėta 2013/04/16

3 priedas

Iliustracijos

1 iliustracija Dovilė Gudačiauskaitė „Gud4u“ 2006

iš:http://www.vda.lt/popup.php?image=http://www.vda.lt/page/upload/modarticle_4d4bfb4cc9a3c_b3.jpg&title=Dovil%C4%97+Guda%C4%8Diauskait%C4%97+GUD+4+U+2006

2 iliustracija Dvilė Gudačiauskaitė „Gud4u“ 2006

Iš:http://www.vda.lt/popup.php?image=http://www.vda.lt/page/upload/modarticle_4ba73a7544f0e_b2.jpg&title=Dovil%C4%97+Guda%C4%8Diauskait%C4%97+GUD+4+U+1

4 iliustracija Jūratė Kazakevičiūtė „Moteris skruzdė“ 2008

Iš: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-04-16-aiste-paulina-virbickaite-sesios-galeriju-dienos-svente/43553/print>

5 iliustracija Jūratė Kazakevičiūtė „Mėlynakės“ 2002

Iš: http://archyvas.7md.lt/lt/2010-07-02/daile_2/lietuviski_saltibarsciai.html

3 iliustracija Eglė Ganda Bogdanienė „Saldžių sapnų Judita“ 2003

Iš asmeninio autorės archyvo

6 iliustracija Jurga Šarapova „Undinė 2“ 2008

<http://www.arkagalerija.lt/tekstile2008.html>

7 iliustracija Jurga Šarapova „fragmentas (besimeldžiantis zuikis)“

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-07-16-aiste-paulina-virbickaite-sesios-galeriju-dienos-dvi-geriausios-sios-vasaros-parodos-mieste/47686>

4 Priedas

Interviu išrašai

1 interviu

Interviu su Jurga Šarapova gautas talkinant vadovei Eglei Gandai Bogdanienei 2013/04/03

Jurga Šarapova

Menininkė nieko nepasakoja apie savo kūrybą, nes visi turi suprasti savaip, o jai svarbiausia suprasti save. Nenori savo informacijos pateikti kitiems, nes tai yra jos nuosavybė. Savo istorijomis keliauja laike ir juda į priekį, tos istorijos kaip tiltas į amžinybę. Svarbiausia pačiam išsiaiškinti ką galvoji ir kodėl.

Pati menininkė rašo tekstus, tai jai kaip terapinis rašymas, jos mėgstamas menininkas David Keith Lynch, pasak menininkės, niekada nekommentuoja savo filmų, palieka erdvę, kad žiūrintys interpretuotų, nes menas kaip veidrodis, turi matyti save.

Lėlė kaip išraiškos forma pasirinkta dėl to, kad menininkei tai „viena ką tikrai žinau ir pažįstu.“ Figūrėlės persekioja... Lyg užprogramuota reakcija – negali sustoti jų gaminti.

Nors jei kam miela žiūrėti į jos zuikučius, tai jai jie turi visai kitokią prasmę. Menininkės darbai apie žiaurumą ir blogį. Kūriniuose daro gražų, mažą objektą, kuris yra engiamas, kankinamas ar net suvalgomas.

Ieškodama dialogo su archajiška tekstilinės medžiagos prigimtimi, dirbu „darysiu kaip norėsiu“ technika.

2 interviu

Interviu vyko 2013/04/03

Dovilė Gudačiauskaitė

1. Lėlė – kas išskyla?

Nežinau kaip atsakyti, įvairios emocijos, žiūrint kur tą lėlę matai, kokiam kontekste: gali būti kaip žaislas, suvenyras, kaip ezoterika, kartais kaip siaubo filmas.

2. Ką lėlė reiškia tavo darbuose?

Lėlė panaudota tik viename darbe Gud4u, gaminu lėlytes kaip suvenyrus. Konkrečiam darbe sąsaja su žmogum, žmogus kaip lėlė, daugiau kaip marionetė, valdomas, su juo elgiamasi kaip su lėle, darbas susijęs su psichiatrine ligonine ir su žmonėmis, kurie turi psichinių sutrikimų.

Tai buvo vienodos lėlės, kadangi aš esu drabužių dizainerė, tai visą laiką mano darbe užkliūdavo masinė gamyba, tas produkcijos dauginimas, prievarta masinei gamybai, produktui. Vidinis konfliktas – masinė gamyba, tada atsiranda lėlės ir mes patampam toms lėlėmis, bet po to, iš kitos pusės, kad tos lėlės nesupranta, kad jos yra įrankis, elementas masės. Ir kai jos nesupranta, tai joms ir gerai.

3. Kodėl lėlės išraiška?

Nes tai buvo lėlių instaliacija, bet kiekviena lėlė atskirai turėjo prasmę: kaip suvenyras, kaip žaislas, bet tai yra lėlė su užrištomis rankomis. Pasirinkau ligoninę – ir suvenyras gavosi toks.

4. Istoriniu kontekstu domėjaisi?

Ne

5. Iš ko pagamintos lėlės?

Iš baltos medvilnės, kaip tramdomieji marškinėliai. O pati lėlė – iš trikotažinės medvilnės nebalintos. Medvilnė – nes natūralu ir ligoninėse naudojama, nes tai susiję su ligoninėm.

Įkvėpė knyga „Žaidžiame klases“, tada gyvenau ne Lietuvoje, prie šito dar buvo ir drabužių kolekcija ir instaliacija. Nelaisvė... Tekstas skrajutėje iliustruoja tai. Buvo instaliacija ir realios nuotraukos iš mados infekcijos Gud4u 2006 m. Buvo realūs rūbai su latentiniu suvaržymu, marškiniai su keturiomis rankovėmis ir jos užrištos.

Ir šiaip siuvu mažas lėlytes, aš mėgstu. Prie diržų, kaip suvenyrai, segės. Turiu infantilumo aspektą visuose savo darbuose, vaikiškumo. Man tai asocijuojasi su vaikyste, aš tų lėlių neturėjau, bet šiuo metu mėgstu turėti kažkokį meškiuką visur kur važiuoju. Nesu priklausoma nuo tų infantilių pomėgių, bet man gera. Vaikystėje lėlėm nukirpdavau ir nuraudavau viską. Vieną lėlę pamenu, su tėvo sese važiuojom į svečius kažkur, ir užsukom į universalinę parduotuvę ir išsiverčiau vieną lėlę, man ji buvo labai graži, o aš neturėjau lėlių ir ji man ją nupirko aš ją saugojau ir finale susidorojau su ja... :D Atsimenu vieną momentą kai mama tvarko po daug laiko, šluoja, ta lėlė kažkur, ji jau nuoga, apkirpta viskas, kas įmanoma. Kažkaip žiauriai labai.

Noriu kuo mažiau turėti daiktų.

Gudačiauskaitė Dovilė – Gud4U slapyvardis, tariamas (good – gerai, 4u- tau), o skandinaviskai gud yra dievas, tuo metu kai šią idėją gvildinau buvau Danijoje. Čia gerai tau – ironija, tau surištos rankos, bet tau gerai... Esi įtraukiamas į tokį, kad ir nenori... Keistą reikalą. Buvo daug reikšmių... Mano brendas, mano gamyba, mano masinė gamyba, bet išvyniojau į tai, kad tai absoliutus savo laisvės netekimas, tampa lėle, esi nelaisvas, parduodamas, dalinamas, kaip kažkoks.... Daug prasmų... Į tai įsipynė ir knyga, ir apsilankymas psichiatrinėje ligoninėje... Buvau su drauge Vasaros 5, mane labai paveikė, kai suaugę žmonės, sustoję ratu žaidžia žaidimą, renka uogytes...

Kraupu... Kaip siaubo filmas, ta ligoninė, tos lėlės... Aš labai daug jaučiu, bet nemoku išsakyti žodžiais, kiek pavyksta perteikti jausminiai darbais tai tiek, man tai kaip psichoanalizė šis darbas, nes savyje irgi matai tam tikrų dalykų, kaip jautrumas, nuotaikų svyravimai...

3 interviu

Interviu gautas elektroniniu paštu 2013/04/30

Jūratė Kazakevičiūtė

1. Lėlė – kas iškyla prieš akis, kokia pirma emocija, vaizdinys, mintis?

Vaikystės lėlės, turėjau dvi „vokiškas“, nurenginėjau – aprenginėjau, tačiau žaisti mėgau su popierinėmis, joms kūriau namus, bet irgi svarbus momentas buvo joms piešti drabužius, su jomis žaidžiau „gyvenimą“. Pirma emocija - tapatybės jausmas, vaizdinys – namai, mintis – keista prisiminti, svarbi buvo lėlių rūbų spinta.

2. Ką lėlė reiškia Jūsų darbuose? Kodėl pasirinkote būtent šią išraiškos formą?

Lėlė reiškia savęs transformacija, perkėlimas į žaidimą. Ši išraiškos forma, nes labiau domino kurti erdvinis darbus, stiprus įtaigumas, emocijų sužadėjimas.

3. Ar kurdami šį darbą domėjotės lėlės istoriniu kontekstu?

Nesuprantu apie kokį „šį darbą“ klausiate, nes kiekvieną kuriant, buvo domimasi tam tikru kontekstu (ne lėlės), tarkim, kiškio, skruzdėlės, vilkės, archetipais, riterėmis ir pan. lėlės istoriniu kontekstu niekada nesidomėjau.

4. Iš ko gaminatė „lėles“?

Lėlių negaminu, skulptūras darau iš vielos karkaso, sintepono, nailono ir kitų medžiagų.

5. Ar medžiaga turi reikšmės tam, ką Jūs norite pasakyti/išreikšti „lėle“? Jei turi, tai kokią?

Medžiagiškumas turi didelę reikšmę, jau vien tai, kad skulptūras ir norisi vadinti „lėlėmis“, vadinasi asociacija kyla per medžiagiškumą ir galimybę transformuoti (lankstyti), liesti, galbūt rengti.

4 interviu

Aušra Bernotė

1. Lėlė – kas iškyla prieš akis, kokia pirma emocija, vaizdinys, mintis?

Lėlė man asocijuojasi turbūt su siaubo filmų personažais. Vaikystėje su lėlėmis nežaidžiau, jas visas nupešdavau, išlaužydavau rankas ir kojas.

2. Ar medžiaga turi reikšmės tam, ką Jūs norite pasakyti/išreikšti „lėle“? Jei turi, tai kokią?

Medžiaga turi pačią didžiausią ir lemiamą svarbą šiame kūrinys. „Lėlė“ yra tik kaip įrankis, kuriuo naudodamasi kalbu per medžiagą, per jos savybes, asociacijas.

3. Iš ko gaminate „lėlės“?

Kūrinys yra serija iš 7/8 lėlių. Visos jos pagamintos iš skirtingų medžiagų, tokių kaip plastikas, mochera, oda, pasukinis linas, popierius, aukso siūlas, valas. Kiekviena medžiaga pasirinkta ne atsitiktinai, o perteikia tam tikrą savybę, vertybę. Megzdama lėlę iš plastikinio siūlo perteikiu netikrumo jausmą, mochera – jos švelnumas, trapumas perteikia – tyrumą, tikėjimą. Odinė lėlė – išsinerimas, odos pakeitimas, odos praradimas asocijuojasi su praeitimi, mirtimi. Pašukinis linas – laukinis, pirminis jausmas, šia medžiaga dar mano prosenelė verpė savo pačios rankomis. Linas duotuoju atveju turi ir paveldėjimo prasmę, nes jis yra man perduotas mano protėvių, ir aš jį naudoju būtent šiame darbe, ir jis kalba apie palikimą, pradžia, primityvumą, iš kartos į kartą perduodamus dalykus. Kaip ir aš pati noriu šį savo gyvenimo laikotarpį įprasminti šiuo kūrinys. Popierių kaip siūlą naudoju norėdama parodyti, kad šiuo metu gyvename socialiaame pasaulyje, kuris yra perkrautas informacijos, tai kaip blogio tinklas. Aukso siūlas – tai kaip materija, ilgaamžiškumas, auksas – medžiaga, kuri savyje išlaiko mintį, amžinumo, tobulumo ir visa, kas turi didžiausią vertę. Valas – perregimumas, prisitaikymas.

4. Ar kurdami šį darbą domėjotės lėlės istoriniu kontekstu?

Taip, domėjausi religiniu lėlių kontekstu, nes religinės lėlės yra kaip įrankis paveikti žmogų, perduoti jam kerus, linkėjimus, neturint tiesioginio kontakto. Tai siejasi su mano kūrinys, nes tos 7 išnaros, kurias vadinu lėlėmis yra mano pačios išnaros, kokias vertybes turiu, kiek odos sluoksnių pas mane.

5. Ką lėlė reiškia Jūsų darbuose? Kodėl pasirinkote būtent šią išraiškos formą?

Lėlė mano kūrinys yra tik kaip priemonė išreikšti žmogiškas savybes, ir norint tai priartinti arčiau savęs pasirinkau žmogaus išnaros formą, belytę, suglebusią, nes jei nėra manęs – nėra ir savybės, vertybės.

5 interviu

Interviu vyko 2013/04/03

Eglė Ganda Bogdanienė

1. Lėlė – kas iškyla prieš akis, kokia pirma emocija, vaizdinys, mintis?

Lėlė iškyla pirmą kartą, iš vaikystės tas dalykas ko gero atėjęs, o tų lėlių buvo labai daug, pradėdant skudurinėmis Onutėmis, paskui įvairiausios lėlės karpomos iš popieriaus ir rengiamos. Po to sekė vokiškų lėlių kolekcija, kurios atrodė be galo gražios, bet kurias irgi reikėjo rengti ir su jomis

kažką daryti. Žaidimas visą laiką yra kaip neatsietina funkcija tos lėlės, su ja lyg ir turi kažką daryti, savotiškas vaikystės performansas.

Savo lėlė: turėjau kaip ir kiekvienas vaikas vieną lėlę, kurią vėliau iš manęs paveldėjo bobutė kaip nebūtų keista, nes kai jau jai buvo gerokai daugiau metų ji turėjo tokį hobi, jinai siūdavo rūbus lėlėms ir kai aš atvažiuodavau pas ją kiekvieną sykį lėlė buvo papuošta vis kitokiais rūbais, šiaip ta lėlė buvo lyg ir labai elementari, dabar aš lyginu ją su įvairove lėlių kurias dabar gali pamatyti ir parduotuvėse ir visur kur. Kai prisimenu, tai ta buvo paprasta blondinė vokiška lėlė, bet tais laikais ji man atrodė beprotiškai graži, ji man priminė Brigit Bardot, tokios pūstos lūpos ir šviesūs plaukai garbiniuoti, bet labiausiai turbūt įstrigo tai, kad mano bobutė ištiesai sau įkapes siūdavo ir norėdavo būti madinga. Rūbus tuos keisdavo kas pora metų, tai jau tikrai. Ir rengdavo tą lėlę, tai buvo savotiškas jos užsiėmimas, hobis ir labai buvo įdomu, nes buvo sovietmetis ir siūdavo tuos rūbus lėlėms iš visokių nusidėvėjusių vokiškų apatinukų, liemenukų, kelnaičių, apatinio trikotažo, nes tai buvo patys gražiausi nėriniai ir ji ten juos visaip iškarpydavo, susiūdavo, suaplikuodavo, sumiksuodavo ir gaudavosi tokios karališkos suknelės lėlei ir kai kiekvieną kartą atvažiuodavau, tai jau žinodavau, kad manęs laukia nauja staigmena, nes ta lėlė vėl bus kaip koks tortas kaunietiškas puošta nėrinuota nauja suknele. Karūnos įvairiausios ir progos, ir veliumai, ir gedulas, ir kas tik nori, nuo močiutės nuotaikos priklausydavo lėlės apsirengimas. Čia lyg tai vienos lėlės istorija, bet vėlgi yra toks keistas dalykas, kad ta lėlė, kaip lėlė pati neegzistuoja, ji egzistuoja santykyje su tuo kas ją vartoja, naudoja, lyg savininkas lyg vartotojas, nes ji gal būt būtų visai neįdomi ir niekinė, jeigu jos kažkas nebūtų rengęs. Sakykim, ta pati skudurinė Ona, jeigu tu nebūtum jos pasisiuvęs pats kažkokiu tai būdu, mokėdamas ar nemokėdamas iš kažkokių tai skiaučių atliekamų arba, kad ir karpiniOTOS lėlės, kurias reikėdavo iškirpti iš pakietinto popieriaus, o paskui įvairiais rūbais rengti, pagal progas, tai ji eina į pliažą, tai į mokyklą, tuokiasi, vaikus augina tai į balių eina, tai į teatrą, tai dar kažkur. Žodžiu tai buvo tokia irgi kaip priemonė, matyt, savo kažkokiai tai fantazijai ir kūrybai, ta lėlė, gal šitaip įvardinčiau. Lėlių tokių, kad tik pastatyti ir žiūrėti, man nėra užsifiksavę, man kaip tik lėlė, va tokia erdvė tam tikra kažkokiems kūrybiniams ieškojimams ir saviraiškai daugiau. Tai gal paskui ir sugrižau kūryboje prie kažkokio tai sąlyginai jau nebe lėlė, o ta lėlė tarsi kabutėse gaunasi. Tai tiesiog objektas, kuriuo tu gali save išreikšti ir pasakyti tai, kas tau yra svarbu, užduoti kažkokį klausimą, kuris šiai dienai tau yra svarbus. Yra kaip priemonė, kaip priemonė pasisakyti ir paklausti.

2. Ką lėlė reiškia jūsų darbuose?

Kaip priemonė pasisakyti, pagalbininkas mano tiesiog, man toks vaizdas, kad aš viena nesugebėčiau sukurti tam tikros nuotaikos, nes pavyzdžiui performanse, kur aš naudoju savo tą vyrą, tai tik tai santykyje su juo aš galiu išreikšti savo tą požiūrį, savo santykį savo emociją perteikti, lygiai taip pat kaip ir tos galvos – šalia to, kad aš tas galvas rodau kaip objektus, tai aš turiu visą seriją

fotosesijų darbų, kur aš esu tam tikrame santykiyje su tais objektais, nes aš galiu juos glamonėti, galiu laikyti, galiu numesti ir mano tas santykis su galva tai ir yra tam tikra nuoroda. Ką aš noriu pasakyt, mano tas veiksmas santykiyje su tuo objektu, nes objektas kaip toks jis yra viena, o paskui tiek, kiek autorius pasako ir tas objektas jau šneka pats, be autoriaus. O tada kita dar galimybė yra, kai atrasti dar ir laiko tam tikra samprata, kai įvedi laiką, įvedi veiksmą ir tada tu vėl gali įvairiai žaisti su tuo savo objektu ir jį naudoti vėl gi savo idėjai, savo minčių išviešinimui, savo raiškai.

3. Kodėl pasirinkote būtent šią išraiškos formą?

Nežinau, gal čia psichodinaminis aspektas yra, kad iš vaikystės kaip ir kokios drumzles pakyla. Poreikis, kaip vaikystėje su tom lėlėm žaisdavai ir jausdavaisi, kad tai yra priemonė save išreikšti tai dabar nejučia iš pasąmonės kyla tas vaizdinys, kad tas tavo meno objektas gali būti kažkoks „a la“ lėlė. Bet aš nevaadinčiau, kad tai yra lėlė, aš nesu lėlių siuvėja, vat tokių paprastų, na mano tos kabutės lėlės yra tai, su kuo aš žaidžiu, bet tai nėra tradicine paprastoji lėlė, nors man atrodo visų menininkų kuriuos nagrinėji kūryba, jie niekas nedaro tu paprastųjų lėlių, taip vadinamu. Galų gale apskritai lėlės sampratą galima išplėtoti iki labai įvairaus supratimo, dėl to ir reikia ir pačiai pasirašyti kas tu įsivaizduoji kad ta lėlė yra, kad galėtum paskui interpretuoti. Nes mano lėlė yra mano lėlė, kaip aš ją matau. Lėlė tai gi, tiesiog objektas per kurį aš pasakau tai, kas man tą akimirka, tuo mano gyvenimo etapu yra aktualiausia, ar tai lėlės detalė, nes sakykim lėlė nukryžiuotasis padarytas lėlės mastelio, nukryžiuotojo figūra irgi padaryta iš veltinio ir jis eksponuojamas daugiausiai prikulto nukryžiuotojo pozoje, bet kryžiaus šitoje vietoje aš nenaudoju, bet naudoju dažniausiai iš kokios drapiruotės, užuolaidos, visiškai buitines situacijos. Nukryžiuoji lėlė, nes lėlė kaip tokia savo masteliu asocijuojasi turbūt daugiausia su buitimi, tai šitoj vietoj tokia subliūškusi drama gaunasi, lyg ir yra tam tikros nuorodos į kančią ir į nukryžiovimą, ir į atgailą, bet šalia viso to, tu dar matai ir buitines drapiruotes, aplinka ir tas pats Kristus nebeturi žmogaus mastelio, nebeturi tos jėgos, įtaigumo, kurias matytum bažnytinėse vizualizacijose. Tos temos kur iš tikrųjų yra ir spalva, ir atitinkama medžiaga, ir blizgumas tam tikras, kuris asocijuojasi galbūt su prakaituotu kūnu, nes mano Kristus yra kaip „pussy kat“, jis gal vulgarus, švelniai tariant, žaisliukas kurį gali „patūsyti“, paminkyti, kaip koks katinas. Jis nebeturi tos rimties, bet tai nereiškia, kad tai nerimta. Tai irgi iškeliamą tam tikrą problematiką, mūsų nesugebėjimo pamatyti labai rimtuose dalykuose esmės. Todėl, kad kartais jie būna aprengti įvaizdinti nepakankamai rimtai ar specialiai tas daroma yra tam, kad tu, kaip koks tyrėjas, atskleistum to meno kūrinio tikrąją prasmę. Tai yra tam tikri meniniai žabangai, bet aišku tie žabangai vėlgi yra paimti iš aplinkos, kuri dažnai būna lengvabūdė, dažnai neužduoda esminių klausimų, o tie esminiai klausimai visada žmogų lydi, nesvarbu net jei jis jų neįvardina, nes kiekvienas sprendžia išlikimo, tiesos, atgimimo kažkokio, atgailos klausimus kiekvieną dieną. Mes tai paverčiam kokia tai butaforija, tą savo gyvenimą, pagražinam, papuošiam jį

ir tada tie esminiai dalykai lyg tai nugrimzta, ir nebe kiekvienas gali juos atkasti visame tame, tai todėl būtent pasirinkta tas mastelis tos lėlės toks ir ta drapiruotė tokia surišta su buitimi daugiau, o ne su sakralumu, bet esmė tai sugrįžimas prie esminių egzistencinių temų ir pabandymas tai padaryti kokia tai nauja forma, savaip atrasta forma, autorine.

4. Ar kurdama šį darbą domėjotės istoriniu lėlės kontekstu?

Ne nesidomėjau, bet plačiau to žodžio prasme viena mano mylimiausių menininkių yra Luise Burgua. Na kas gali pasakyti, kad jos siūti objektai nėra lėlės, savotiška lėle, skudurinė Ona iš gabalų gabalėlių susiūtos žmogiškos, fantasmagorinės figūros ir ji vėlgi jomis kažką pasako, figūra pati savaime yra jau įdomi ir informatyvi, ir dar šalia to dar yra kompozicijos įvairių tų objektų. Nesidomėjau pačia primityviaja prasme, ta istorija lėlės, kada ji atsirado, man visada patrauklūs menininkai, kurie savo mene naudoja tam tikra lėlę kaip priemonę. Domėjausi daugiau meniniu aspektu.

5. Iš ko gaminat lėles? Ar medžiaga turi reikšmės?

Lėles paskutiniu metu tai gaminu iš vilnos, iš vėlimo, bet tai čia irgi todėl, kad pats atsiradimas man yra prasmingas, nes pradėti gaminti vos ne iš gabaliuko vilnos ir tu ją augini. Čia toks savotiškas kaip kūdikio auginimas, kaip iš kažkokio embriono, iš gemalo lyg tai jis auga, tas objektas, ta apimtis ir paskui kažkokiu tai metu, tu jai duodi norimą formą, charakterį, lyti, tai tu kaip Dievas truputį jautiesi, lyg ir tveri tą žmogų kažkokį, nori moterį, nori vyrą, nori kūdikį. Bet kuriam etape gali sustoti, aš dabar darau kūdikių kolekcija irgi labai įdomu, nes pradėti nuo vilnos rutulėlio ir augini, augini ir kažkokiam etape pusiau intuityviai forma tau pasirodo – va tokia, kokia tau yra reikalinga šiandien ir tu ją padedi į šoną ir nebedirbi jos. Tada pereini prie kito gemalo ir vėl ji augini, ir čia yra toks kaip „endless“ procesas neturintis pabaigos tarytum, nes aš galiu sugrįžti prie gemalo kurį aš dariau prieš metus ir imtis vėl kūrybos proceso, vėl auginti kažkokią gyvybę menančią formą. Čia gal reprodukcija, gal moterystė savotiškai pasireiškia tuo, kad tu gali kažką auginti ir tverti. Aišku negyvi tie dalykai, nekvėpuoja bet tai vėlgi, tai tavo fantazijos vaisius, paskui tuose performansuose tu gali juos lyg ir sugyvinti sąlyginai tam tikrose teatralizuotose situacijose, fotosesijose, kai jie lyg ir imituoja tam tikrą gyvą subjektą, o kita vertus jei nesugebi jo prikelti vėlgi yra tam tikros pateisinamos priežastys. Galbūt tau ir nereikia, kad jis prisikeltu. Pilnai gali save išreikšti nekvėpuojančiu objektu, ne subjektu, o objektu, gal jis tau tik kaip fonas reikalingas, nes kartais, kai atsiranda subjektas šalia, tai vėlgi kitos problemos, galbūt paimtos iš žmogiškų santykių, bet kai yra gyvas žmogus šalia tavęs, tai yra labai daug probleminių dalykų ir mes kiekvieną dieną su tuo susiduriame, kiekvieną sekundę ar darbe ar šeimoje ar gatvėje ar važiuojam automobiliu. Tu visada turi galvoti apie santykį su kitu. Ir tas kitas ne visuomet būna toks, kokį tu norėtum matyti, tai

čia yra vėlgi labai moteriška savybė – atpažinti ir mokėti prisitaikyti. Kartais pavyksta, kartais nepavyksta, bet yra taip kaip yra.

Be abejo, labai turi, nes mano tos lėlės, jos turi būti ilgai labai gaminamos, man tas procesas yra labai svarbus ir tos iš tikrųjų adatėlėmis iškamšytos lėlės yra labai ilgai daromos. Fiziškai judesio ilgai negali daryti, nes gausi rankos nervo uždegimą, tas judesys labai klastingas, nes atrodo, kad lyg ir nieko nedarai, o paskui po kokių keturių valandų visiškai rankų negali pakelti. Taip, kad negali sakyti, kad užsimanau, įkvėpimas ir padarau dirbdamas mėnesi po 20 valandų per parą. Tai yra neįmanoma, automatiškai pati technika ištempia ta gamybą, ta tavo procesą ir tame irgi yra tam tikros simbolikos. Kaip ir bet kokią gyvą daiktą tam, kad jis atsirastų reikia, kad praeitų tam tikras laikas ir čia yra ta didžioji paslaptis – kiek ten energetiškai turi būti pakrauta ta gyvybė dvasine prasme ir kiek jina fiziškai turi susibrandinti, kad ji būtų pajėgi funkcionuoti savarankiškai. Tai čia lygiai tas pats, tai yra tam tikras etapas, kai tas tavo objektas jau gali funkcionuoti savarankiškai, bet yra labai ilgas procesas kai tu ji visaip puoselėjai, gamini, kuri, darai su juo gyveni ir t. t, čia kaip bendras šeimyninis gyvenimas gaunasi. Vilna yra labai svarbu, tai yra gyva, minkšta galų gale. Man atrodo, kad aš šitą medžiagą jau esu prakalbinusi iš tikrųjų profesionaliai, aš daug ką galiu padaryti, jeigu turėčiau daugiau laiko, gal porą gyvenimų dar tokių...

Pavadinimas svarbus kaip tam tikro klausimo iškėlimas, kaip nuoroda tam tikra. Bet aš dažnai keičiu pavadinimus, nes man atrodo, kad pavadinimas vėlgi duoda per tikslią nuorodą ir per siaurą suvokimo lauką, nes kartais man atrodo, kad mano darbai jei aš rašyčiau istorijas, gal net būtų įdomiau, nei pats darbas, nes tai yra tokių beprotiškų fantazijų vaisius. Tai asocijuojasi su mano įvairiausiom fantazijom, o kadangi jos kinta, tai aš galiu kaitalioti ir darbo pavadinimą, aišku gal jis visai kardinaliai nepasikeis, bet aš keičiu darbų pavadinimus, tam tikro meninio lauko ribose.